

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

УМОВИ, ПОРЯДОК ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ УСИНОВЛЕННЯ

студентки 2 курсу, 6 м групи,
спеціальності 081 «Право»,
спеціалізації

«Цивільне право і процес» _____ Лук'ячук Дарини Геннадіївни

Науковий керівник

к.ю.н. _____ Погарченко Тетяна Віталіївна

Гарант освітньої програми

д.ю.н. _____ Примак Володимир Дмитрович

Київ-2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УСИНОВЛЕННЯ	
1.1. Поняття та сутність усиновлення	6
1.2. Умови, необхідні для усиновлення	10
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УСИНОВЛЕННЯ: ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА	
2.1. Порядок розгляду справ про усиновлення	20
2.2. Правові наслідки усиновлення	30
2.3. Особливості усиновлення іноземцями	37
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Усиновлення – це досить важливе питання, яке пов'язане з вихованням і захистом дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. На даний момент в Україні цьому питанню приділяється значна увага. Велика кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, знаходяться в інтернатах та дитячих будинках, у яких діти повною мірою не отримують всього того, що їм потрібно для повноцінного розвитку.

Нині в Україні основною формою влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, визнано усиновлення.

Ті люди, які не байдужі до долі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, повинні вживати заходи задля збереження та розвитку інституту усиновлення, оскільки нині основною формою влаштування таких дітей визнано усиновлення. Світова практика показує, що навіть найкраще організовані умови, суспільне виховання дітей-сиріт у державному закладі жодним чином не можуть замінити виховання у сім'ї [8]. Оскільки саме останнє, де присутня сімейна атмосфера, моральний, культурний розвиток батьків, характер відносин між батьками, певні життєві принципи здійснюють на дитину неабиякий вплив. Адже головним завданням батьків, які усиновлюють дитину, є турбота про дітей, які позбавлені батьківського піклування, створення найсприятливіших умов для того, щоб дитина відчула батьківську любов.

Отже, інститут усиновлення направлений на те, щоб забезпечувати належний розвиток та виховання дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування.

Правовим проблемам усиновлення приділяли та приділяють увагу такі відомі вчені-цивілісти, як: Г.О. Блінова [21], В.С. Гопанчук [29],

І.В. Ковальчук [42], І.А. Комарук [44], Н.М. Косенко [45, 46], О.В. Розгон [55-58], З.В. Ромовська [59-62], В.Я. Тацій [69], С.Я. Фурса [72] та багато інших.

Мета дослідження. Метою дослідження є визначення особливостей правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з умовами, порядком та наслідками усиновлення.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі **завдання**:

- розкрити поняття та сутність усиновлення;
- проаналізувати умови, які необхідні для усиновлення;
- дослідити питання, що стосуються порядку проведення усиновлення;
- розглянути наслідки припинення усиновлення;
- з'ясувати поняття та умови міждержавного усиновлення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають в процесі усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Предметом дослідження в роботі є умови, порядок і правові наслідки усиновлення.

Методи дослідження. У ході дослідження використовувалися такі методи, як: порівняльно-правовий, історико-правовий, метод аналізу та синтезу та інші методи.

Порівняльно-правовий метод застосовувався з метою вивчення вітчизняного та зарубіжного законодавства, яке пов'язане з усиновленням. Проводився теоретичний аналіз наукових джерел з проблемних питань інституту усиновлення.

Історико-правовий метод полягає в дослідженні соціальних умов, в яких виник інститут усиновлення, та умов, які спричинили його подальші зміни, еволюція змісту самого інституту, причини та наслідки розвитку досліджуваного об'єкта.

Метод аналізу та синтезу полягає у вивченні властивостей окремих частин інституту усиновлення та здійснення їх узагальнення в єдине ціле.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному дослідженні інституту усиновлення, умов, що необхідні для усиновлення, правового регулювання усиновлення, виявленні недоліків та розбіжностей у законодавстві, що регулює інститут усиновлення.

Крім того, дослідження полягає у наведенні пропозицій щодо вдосконалення українського законодавства у сфері усиновлення.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Умови, необхідні для усиновлення», що опублікована у збірнику наукових статей «Цивільне та комерційне право: виклики сьогодення». К.: Київ. нац. торг.-економ. ун-т. 2020.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх зміст доповнює наукові знання з інституту усиновлення. Зібраний матеріал та узагальнення можуть бути використані для підготовки наукових праць у подальшому, лекційних курсів та спецкурсів у вищих навчальних закладах (з сімейного та цивільного права).

Структуру випускної кваліфікаційної роботи складають: вступ, 2 розділи, які включають в себе 5 підрозділів, висновки та пропозиції, список використаної джерел (усього 75 найменування). Повний обсяг роботи становить 56 сторінок, із яких основна частина роботи займає 47 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УСИНОВЛЕННЯ

1.1. Поняття та сутність усиновлення.

Розвиток інституту усиновлення у сімейному законодавстві України свідчить про його важливість у загальній системі опікування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Наша держава, як тільки стала незалежною, активно будувала власну правову систему, поступово відмовляючись від союзного законодавства та формуючи національне законодавство, яке б відповідало не лише сучасному стану політичного, соціально-економічного розвитку суспільства, а й враховувало міжнародний досвід правотворення та правозастосування. Не винятком, у цьому загальному процесі, стало і сімейне законодавство, у частині правового регулювання охорони дитинства, прав та інтересів дитини, в тому числі і усиновлення, яке визначається формою влаштування та способом захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Тому окреме та дуже важливе місце в сімейному законодавстві належить інституту усиновлення. Його знало і детально регламентувало ще стародавнє, а частково також римське право [44, с.68].

Значна кількість вчених, досліджуючи різні аспекти усиновлення, ставили за мету надати йому оптимальне визначення. Є досить багато визначень поняття усиновлення, тому аналіз праць, присвячених цій тематиці, вказують на те, що науковці доволі по-різному сприймають та розуміють його.

Є науковці, які розглядають усиновлення як пріоритетну юридичну форму влаштування в сім'ю дітей, позбавлених батьківського піклування, з метою їх виховання, утримання, навчання, захисту. Однак, таке визначення не вказує прямо на забезпечення прав та інтересів дітей. Відповідно до такого

підходу, єдине, що вирізняє усиновлення від інших форм влаштування дітей у сім'ю (від патронату, опіки тощо), це ідентифікація його як пріоритетної форми серед інших – тобто найбільш сприятливої, такої, що найбільше відповідає інтересам дитини. Т. А. Стоянова прямо називає усиновлення «найвдалішою, життєво виправданою формою влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування» [67, с. 396].

Є і такі науковці, які розглядають термін усиновлення як правовий інститут. Прибічники такого підходу формують свої думки за допомогою конкретизуючих ознак. Так, наприклад, О. О. Грабовська вважає усиновлення інститутом сімейного права, а Т. А. Стоянова називає його найдавнішим комплексним сімейно-правовим інститутом. Останнє визначення є неоднозначним, у зв'язку з тим, що комплексні інститути у теорії права формуються на межі кількох різних галузей права у результаті неоднорідності відносин, що їх складають; а у аналізованій дефініції вказано на одну конкретну галузь права, до якої автор відносить даний інститут, - сімейне право [31, с. 3].

Отже, існують різні тлумачення поняття усиновлення. Але яким різним не було б це поняття, його суть не зміниться. Відповідно до Сімейного Кодексу України (далі – СК України), усиновлення – це прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду [5]. Усиновлення – найбільш переважна форма влаштування дітей-сиріт і дітей, що залишилися без піклування батьків. Усиновлення здійснюється в інтересах дитини, у якої один із батьків або обидва батьки: померли, невідомі, позбавлені батьківських прав, визнані в судовому порядку недієздатними, безвісно відсутніми чи оголошені померлими; дали згоду на усиновлення; понад шість місяців не проживають разом із дитиною та без поважних причин не беруть участі в її вихованні та утриманні, не виявляють щодо дитини батьківської уваги і турботи.

Взагалі це дуже важливий крок у сім'ї, яка вирішила за власним бажанням взяти у свою сім'ю дитину для того, щоб замінити її відсутніх батьків та прийняти її як свою рідну. Це одна із форм виховання та велика допомога по влаштуванню дитини-сироти або дитини, яка залишилася без піклування батьків.

Право сучасного цивільного суспільства не може залишати поза увагою дітей, позбавлених батьківської турботи, тому відповідальність за утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу, як проголошено в ст. 52 Конституції України [1]. Для допомоги дітям, які залишились без батьківського піклування, створено розгалужену систему державних дитячих закладів, у яких вони утримуються на повному державному забезпеченні у віці від трьох років до повноліття.

Для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з метою забезпечення належного рівня задоволення їх життєвих та освітніх потреб за умов повного утримання їх за рахунок засновника, власника створюються інтернатні заклади таких типів:

дитячий будинок - навчальний заклад, який забезпечує розвиток, виховання, навчання та соціальну адаптацію дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дошкільного та шкільного віку;

загальноосвітня школа-інтернат - навчальний заклад, що забезпечує виховання, навчання та соціальну адаптацію дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

спеціалізована школа-інтернат I-III ступенів - навчальний заклад з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів, що забезпечує виховання, навчання та соціальну адаптацію обдарованих дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів - навчальний заклад для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку;

загальноосвітня санаторна школа-інтернат I-III ступенів - навчальний заклад з відповідним профілем для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують тривалого лікування [10].

Усиновлення — це юридичний акт, який є складним за своїм фактичним складом і включає волевиявлення усиновлювача та рішення суду [5].

Відповідно до законодавства усиновлення дитини проводиться у її найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя [5]. Це положення СК України наголошує на тому, що інтереси дітей в інституті усиновлення є основною метою, заради якої він введений. Хоча це, звичайно, не дає права говорити про відсутність інтересів усиновлювача чи протиставлення інтересів дитини інтересам усиновлювача. При усиновленні завжди забезпечується єдність інтересів тих, хто усиновлює, з інтересами тих, кого усиновлюють. Суб'єктами відносин усиновлення є усиновлювачі і усиновлені. Усиновлювачам треба принципово усвідомити, що усиновлена ними дитина має такі ж соціальні, емоційні та фізичні потреби, як і будь-яка народжена дитина у родині. Надзвичайно важливо ці потреби визначити, зрозуміти причини їх виникнення, знайти шляхи їх задоволення.

Усиновлювачем дитини може бути повнолітня дієздатна особа. При цьому це така особа, що старша за дитину, яку вона бажає усиновити, не менш як на п'ятнадцять років. У разі усиновлення повнолітньої особи різниця у віці не може бути меншою, ніж вісімнадцять років [5].

Прийняття усиновлювачем дитини в сім'ю здійснюється на підставі рішення суду. Ця вимога закону поширюється на відносини:

- а) усиновлення в Україні громадянами України дитини, яка також є громадянином України;
- б) усиновлення іноземцем в Україні дитини, яка є громадянином України;

в) усиновлення дитини, яка є іноземцем і проживає в Україні, громадянами України або іноземцями, які проживають в Україні.

Закон не обмежує кількість дітей, яку може усиновити один усиновлювач. Невідомі також будь-які законодавчі обмеження усиновлення за ознакою раси, національності, віросповідання.

Таким чином, усиновлення є найбільш прийнятною формою влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що полягає у прийнятті усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду. Якщо розглядати усиновлення відносно держави, то воно полягає у передачі батьківських прав та обов'язків від однієї сім'ї до іншої. Якщо розглядати усиновлення очима родини, що усиновлює, то це означає прийняття у сім'ю дитини на правах народженої, з такими ж правами та обов'язками, як з боку дорослих, так з боку дитини. Є досить багато наукових поглядів щодо визначення поняття усиновлення, тому аналіз праць, присвячений цій тематиці, вказує на те, що науковці доволі по-різному сприймають та розуміють його.

1.2 Умови, необхідні для усиновлення.

Для того, щоб усиновлення відповідало законодавству, та мало відповідні правові наслідки, необхідно дотримуватись умов та правил, чітко встановлених сімейним законодавством. Ці умови впливають із сутності інституту усиновлення, і значення їх дотримання пов'язане, насамперед з їх спрямованістю на те, щоб вказаний інститут слугував виключно інтересам дітей.

Як було зазначено вище, усиновлення визнане в Україні пріоритетною формою влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Усиновлювачам потрібно принципово усвідомити, що усиновлена ними дитина має такі ж соціальні, емоційні та фізичні потреби, як

і будь-яка народжена дитина у родині. Надзвичайно важливо ці потреби визначити, зрозуміти причини їх виникнення, знайти шляхи їх задоволення.

Усиновлення здійснюється за взаємною згодою осіб. Згода усиновлювача та дитини на усиновлення є необхідною умовою усиновлення. Але окрім цієї, законом передбачено ще ряд важливих умов, дотримання яких є необхідним для здійснення усиновлення.

Аналіз сімейного законодавства та інших нормативно-правових документів, що регулюють відносини щодо усиновлення, дозволяє виділити умови, обов'язкові для здійснення усиновлення, а саме:

- вимоги, що пред'являються до осіб, які бажають усиновити дитину;
- отримання згоди на усиновлення від осіб, визначених законом;
- отримання висновку про доцільність усиновлення;
- судовий порядок розгляду справ про усиновлення.

Оскільки основне призначення усиновлення – забезпечити дитині нормальні умови для розвитку шляхом сімейного виховання, законодавець здійснює ретельний відбір осіб – кандидатів в усиновлювачі з урахуванням віку усиновлювача, стану його здоров'я, матеріального стану, забезпеченості окремим житлом тощо.

Отже, для того щоб усиновити дитину, особа повинна бути:

- дієздатною;
- бути старшою 21 років (за винятком, коли усиновлювач є родичем дитини);
- мати різницю у віці в 15 років з малюком, якого хоче усиновити [5].

Національним законодавством не встановлено граничної межі віку, після досягнення якого особа не мала би права на усиновлення.

Статтею 212 СК України визначено перелік осіб, які не можуть бути усиновлювачами, і яких умовно можна поділити на декілька груп. До першої групи відносять осіб, які за станом здоров'я не можуть виконувати функції усиновлювачів: особи, обмежені в дієздатності; визнані недієздатними; перебувають на обліку або на лікуванні у психоневрологічному чи наркологічному диспансері; зловживають спиртними напоями або наркотичними засобами; страждають на хвороби, перелік яких затверджено Міністерством охорони здоров'я України. До другої групи належать особи, які в минулому припустилися серйозних порушень у своїх зобов'язаннях щодо виховання дітей, унаслідок чого були позбавлені батьківських прав, і ці права на момент усиновлення не були поновлені; були усиновлювачами (опікунами, піклувальниками, прийомними батьками, батьками-вихователями) іншої дитини, але усиновлення було скасовано або визнано недійсним (було припинено опіку, піклування чи функціонування прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу) з їхньої вини. До третьої групи належать особи, які з інших об'єктивних причин не можуть бути усиновлювачами, наприклад, не можуть забезпечити дитині встановленого законом прожиткового мінімуму (залежно від віку дитини), створити належні умови для проживання і виховання, тобто ті особи, які не мають постійного місця проживання та постійного заробітку (доходу). До четвертої групи відносять усіх інших осіб, інтереси яких суперечать інтересам дитини, а саме осіб, які були засуджені за злочини проти життя і здоров'я, честі, гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, а також за злочини, передбачені статтями 148, 150, 150-1, 164, 166, 167, 169, 181, 187, 324, 442 Кримінального кодексу України (Далі - КК України), або мають непогашену чи не зняту в установленому законом порядку судимість. Крім того, усиновлювачами не можуть бути іноземці, які не перебувають у шлюбі,

крім випадків, коли іноземець є родичем дитини. Також законом встановлено, що особи, які не перебувають у шлюбі між собою, не можуть усиновити одну і ту ж дитину. Якщо такі особи проживають однією сім'єю, суд може постановити рішення про усиовлення ними дитини. Якщо ж дитина має лише матір, або лише батька, вона не може бути усиовлена чоловіком (жінкою), з якими вона (він) не перебувають у шлюбі. Але знову ж таки, якщо буде встановлено, що такі особи проживають однією сім'єю, суд може постановити рішення про усиовлення ними дитини. Усиовлювачами не можуть бути особи однієї статі та інші особи, інтереси яких суперечать інтересам дитини [6].

Кандидат, який проживає з кимось, хто підпадає під перелік осіб, яким було б відмовлено в усиовленні, не може розраховувати на успішний результат справи. За рішенням суду усиовлювачами можуть бути особи, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі, але проживають однією сім'єю (в так званому, «цивільному шлюбі»).

Щодо статусу дитини, яку можуть усиовити, то це, як правило, дитина, яка не має батьків. Факт відсутності батьків у дітей, які підлягають усиовленню, посвідчується Свідцтвом про смерть обох батьків або рішенням суду про оголошення їх померлими. Але досить часто усиовлюють дитину, яка має одного або й обох батьків. За таких обставин усиовлення дитини здійснюється за вільною згодою її батьків. Згода батьків на усиовлення дитини має бути безумовною і може надаватися ними лише після досягнення дитиною двомісячного віку [8].

Закон застерігає про недопустимість плати за згоду батьків на усиовлення їх дитини. Угода про надання усиовлювачем плати за згоду на усиовлення дитини батьками, опікунами чи іншими особами, з якими вона проживає, є нікчемною [5]. Письмова згода батьків на усиовлення засвідчується нотаріусом.

Якщо мати чи батько дитини є неповнолітніми, крім їхньої згоди на усиновлення, потрібна згода їхніх батьків. Мати чи батько дитини мають право відкликати свою згоду на усиновлення до набрання чинності рішенням суду про усиновлення. Лише в окремих випадках закон дозволяє проведення усиновлення без згоди батьків дитини [5]. Так, усиновлення дитини провадиться без згоди батьків, якщо вони:

- 1) невідомі;
- 2) визнані безвісно відсутніми;
- 3) визнані недієздатними;
- 4) позбавлені батьківських прав щодо дитини, яка усиновлюється.

За Європейською конвенцією про усиновлення дітей, зазначене можливе лише за умови, якщо усиновлювач досягнув установленого для цього мінімального віку – цей вік не може бути меншим за 18 років і більшим за 30 років. Між усиновлювачем і дитиною повинна бути відповідна різниця у віці, ураховуючи найвищі інтереси дитини, бажано, щоб різниця становила принаймні 16 років [2]. Проте законодавство може передбачати можливість відступу від положення про мінімальний вік, якщо усиновлювач є другим з подружжя або зареєстрованим партнером батька чи матері дитини або у силу виняткових обставин.

Як вже зазначалося, однією з умов усиновлення є необхідність отримання згоди певних осіб на здійснення усиновлення. Якщо вважати, що згода на усиновлення – односторонній правочин, то це означає, що вона (згода) може бути визнана недійсною на тих самих підставах, які покладено в основу визнання недійсним будь якого з правочинів, наприклад, якщо згоду було дано під впливом тяжкої обставини, під впливом насильства тощо. У літературі з питань теорії сімейного права, цілком слушно зазначається, що згода на усиновлення – це одне з найважливіших особистих немайнових прав батьків, порушення якого призводить до істотного порушення прав, адже наслідком усиновлення дитини стає повне припинення правового зв'язку між

нею та її батьками. Саме тому згода батьків на усиновлення дитини розглядається як важлива умова усиновлення взагалі. До осіб, згода яких на усиновлення є обов'язковою, насамперед, віднесено батьків, дитина яких усиновлюється [9].

Так, за ст. 217 СК України, у випадках, коли дитина, стосовно якої розглядається питання про усиновлення, має батьків, обов'язковою умовою його позитивного вирішення є їхня вільна та безумовна згода, що може бути дана ними лише після досягнення дитиною двомісячного віку. При цьому необхідно враховувати, що до набрання рішенням суду про усиновлення законної сили кожен з батьків може відкликати свою згоду незалежно від мотивів. Спрощення процедури усиновлення дітей, які мають батьків, підриває і мету усиновлення, оскільки створюється ситуація за якої права усиновлювача перебувають під загрозою оспорення з боку батьків. Тим самим усиновлення втрачає тверду моральну і правову основу, що негативно відображається на дітях. Не можна зіштовхувати права батьків і усиновлювачів. Науковці зазначають, що за своїм змістом згода батьків може бути виражена одним із двох способів: згода на усиновлення конкретною особою; загальна (бланкетна) згода на усиновлення будь-якою особою без зазначення особи конкретного усиновлювача. При визначенні конкретного кандидата в усиновлювачі повторна згода батьків на усиновлення дитини вже саме цією особою не вимагається. Така позиція свого часу була вироблена й О. М. Кудрявцевим, який стверджував, що згода батьків на усиновлення може бути виражена взагалі, безвідносно до конкретної особи. У цьому випадку вибір усиновлювача проводиться компетентним органом. Якщо ж батьки дали згоду на усиновлення дитини визначеними особами, то тільки вони можуть бути. Для усиновлення дитини, батьками якої є неповнолітні особи, потрібна згода їх самих, а також їхніх батьків, незалежно від часу, протягом якого неповнолітні батьки не проживали з дитиною. Згода батьків повинна засвідчуватися нотаріально. Водночас усиновлення може бути

проведено без згоди батьків, якщо вони невідомі, визнані недієздатними, визнані зниклими безвісти, позбавлені батьківських прав щодо дитини, яка усиновлюється. Для розгляду справи по суті, суду необхідно подати відповідні документи, які підтверджують факт того, що батьки невідомі, недієздатні, позбавлені батьківських прав. Усиновлення без згоди повнолітніх батьків на підставі ч. 2 ст. 219 СК України можливе також у випадку, якщо суд установив, що вони не проживають з дитиною понад шість місяців без поважних причин, не проявляють щодо неї батьківської турботи та піклування, не виховують і не утримують її. При цьому слушною є думка тих науковців, які доводять: якщо батьки не проявляють щодо дитини дійсного інтересу, якщо місце їх проживання невідоме, то немає ні підстав, ні необхідності порушувати питання про визнання таких батьків зниклими безвісти [45, с.71].

Відповідно до ч. 1 ст. 221 СК України, на усиновлення дитини, над якою встановлено опіку чи піклування, а також на усиновлення дитини, над батьками якої встановлено опіку чи піклування, необхідна письмова згода опікуна (піклувальника), незалежно від згоди батьків. Якщо опікун (піклувальник) не дав згоди на усиновлення дитини, таку згоду може бути надано органами опіки та піклування. До того ж усиновлення може бути здійснено без згоди опікуна (піклувальника) чи органу опіки та піклування, якщо суд встановить, що усиновлення дитини відповідає її інтересам. Згідно зі ст. 222 СК України, на усиновлення дитини, яка не має батьків і перебуває в закладі охорони здоров'я чи в навчальному закладі, необхідна згода цього закладу. Проте і в такому разі усиновлення може бути здійснено без згоди цього закладу, якщо судом буде встановлено, що усиновлення дитини відповідає її інтересам. Сімейним законодавством також передбачено, що для усиновлення дитини необхідна і її згода, якщо дитина досягла віку та рівня розвитку, за яких може надати таку згоду. Згода на усиновлення подається у формі, що відповідає не тільки віку дитини, але і стану її здоров'я. Однак

законом встановлено деякі винятки. Так, усиновлення може бути здійснено і без згоди дитини, у випадках, коли вона, у зв'язку з віком чи станом здоров'я, не усвідомлює факту усиновлення. Згода дитини також не вимагається, якщо дитина проживає в сім'ї усиновлювачів і вважає їх своїми батьками. Служби у справах дітей за місцем перебування (проживання) дитини на підставі заяви кандидата в усиновлювачі та відповідних документів, протягом 10-ти робочих днів повинні підготувати громадянам України висновок про доцільність усиновлення та його відповідність інтересам дитини для подання до суду, а іноземцям – для подання до Департаменту захисту прав дітей та усиновлення Міністерства соціальної політики України для отримання згоди на усиновлення. Департамент захисту прав дітей та усиновлення Міністерства соціальної політики України на підставі цих документів протягом п'яти робочих днів повинен розглянути питання про надання згоди на усиновлення дитини, підготувати висновок і видати його кандидатові в усиновлювачі для подання до суду. У разі відмови в наданні згоди на усиновлення дитини Департамент захисту прав дітей та усиновлення Міністерства соціальної політики України повинно надати заявнику обґрунтовану відповідь у письмовій формі. Усиновлення дітей, які проживають на території України, відбувається в судовому порядку. Поширення компетенції суду на вирішення питань про усиновлення дітей покладає на суддів значну відповідальність щодо майбутнього дитини. Насамперед, це пов'язано з моральними аспектами цього складного питання, зумовленими наявністю двох сторін: з одного боку держава, що за допомогою спеціальної процедури намагається створити для дитини найбільш сприятливі умови для її життя і розвитку; з іншого боку – особи, які усиновлюють дитину. Тому законом чітко обумовлено порядок розгляду судом справ щодо усиновлення [45, с. 72].

Отож, один із способів стати батьками - це усиновити дитину. Це є досить непроста справа, з якою стикаються чимало людей. Щоб не зрадити

дитину, не завдати їй болю, до прийняття рішення про усиновлення потрібно підійти серйозно та свідомо. Порядок усиновлення – це такий процес, під час якого саме рішенням суду створюються нові, постійні відносини між батьками та дитиною. і який полягає у передачі батьківських прав та обов'язків від однієї родини до іншої, це прийняття у сім'ю дитини на правах народженої, з усіма правами та обов'язками, як з боку дорослих так і з боку дитини. Виділяють такі стадії розгляду справи про усиновлення: адміністративну стадію підготування матеріалів до усиновлення; стадію порушення справи, на якій звертається увага на умови підвідомчості справ цієї категорії, особливості процесуальних засобів порушення справ про усиновлення, скасування усиновлення та визнання усиновлення недійсним; стадію підготування – збір усіх необхідних доказів у справі та визначення кола всіх зацікавлених осіб; стадію судового розгляду, особливості постановлення і проголошення судового рішення та його реалізації. Справи про усиновлення дітей, які проживають на території України, громадянами України та іноземними громадянами, підсудні районним (міським) судам за місцем проживання усиновлюваної дитини, заявника (особи, яка виявила бажання усиновити дитину). Крім того, суддя вирішує питання про участь у справі органів державного управління – органів опіки та піклування; а у справах, порушених за заявами іноземних громадян – Міністерства соціальної політики України, а саме Департаменту захисту прав дітей та усиновлення. Однією з найважливіших вимог закону, що спрямована на створення найбільш сприятливої сімейної обстановки для виховання усиновлених, є таємниця усиновлення. Збереження таємниці усиновлення названо найважливішою умовою усиновлення. Зокрема, збереження таємниці усиновлення необхідне для того, щоб дитина могла повною мірою відчувати, що набула нею сім'я є її рідною сім'єю. Необережність і байдужість до інтересів дитини й усиновлювачів, втручання сторонніх осіб може порушити ті ще не зовсім міцні особисті зв'язки, що виникли між усиновлювачами і

дитиною. Власне, збереження таємниці усиновлення полягає в попередженні розголошення усиновленій дитині того, що її вихователі, яких вона визнає своїми батьками, фактично не пов'язані з нею кровним спорідненням. Виховуючи дитину, принципово усвідомити, що вона матиме такі самі емоційні, фізичні та соціальні потреби, як і будь-яка народжена дитина у родині, а деколи навіть і більші. Батькам надзвичайно важливо ці потреби визначити, зрозуміти причини їх виникнення, знайти шляхи їх задоволення, навіть, якщо такі потреби на початковому етапі суперечать їх культурним нормам.

Таким чином, дотримання умов усиновлення, передбачених сімейним законодавством України, сприяє належному функціонуванню інституту усиновлення в цілому, і є способом захисту дитини під час вирішення питання про її передачу в сім'ю усиновлювачів. Крім того, законом чітко встановлено, що порушення таких умов є підставою для визнання його недійсним. Надаючи великого значення, в першу чергу, сімейному вихованню дітей, держава всіляко сприяє розвитку усиновлення, встановивши суворий судовий порядок його проведення; критерії віку між усиновителями і усиновленими; недопустимість посередницької, комерційної діяльності щодо усиновлення дітей; вимоги стосовно нагляду за станом утримання та виховання дітей, усиновлених іноземними громадянами; можливість застосування до усиновлювача такої санкції, як позбавлення батьківських прав та ін.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УСИНОВЛЕННЯ: ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА

2.1. Порядок розгляду справ про усиновлення

Розгляд справи про усиновлення є одним з важливих етапів для громадян, які прийняли свідоме рішення стати усиновлювачами дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування.

Всю процедуру усиновлення можна поділити на п'ять етапів:

1. Постановка осіб, які виявили бажання усиновити дитину, на облік кандидатів в усиновлювачі.
2. Інформування кандидатів в усиновлювачі про дітей, які можуть бути усиновлені.
3. Знайомство та встановлення контакту з дитиною.
4. Підготовка документів для подання до суду.
5. Розгляд судової справи про усиновлення дитини.

Розглянемо кожен етап детально.

1. Постановка осіб, які виявили бажання усиновити дитину на облік кандидатів в усиновлювачі. Батьки, які бажають усиновити дитину, звертаються з письмовою заявою до Служби у справах дітей за місцем проживання.

До заяви додаються такі документи:

- копія паспорта;
- довідка про заробітну плату за останні шість місяців або копію декларації про доходи за попередній календарний рік, засвідчена в встановленому порядку;
- копія свідоцтва про шлюб, якщо заявники перебувають у шлюбі;
- висновок про стан здоров'я кожного заявника;

- нотаріально завірена письмова згода на усиновлення другого з подружжя (у разі усиновлення дитини одним з подружжя), якщо інше не передбачено законодавством;
- довідка про наявність чи відсутність судимості, видана органами внутрішніх справ за місцем проживання для кожного заявника;
- копія документа, що підтверджує право власності або користування житловим приміщенням.

Після подачі заяви кандидатом, протягом десяти робочих днів працівник Служби у справах дітей:

- проводить бесіду із заявником, з'ясовує мотиви усиновлення;
- складає акт про обстеження житлово-побутових умов потенційних батьків-усиновителів;
- розглядає питання про можливість усиновлення ними дитини;
- готує відповідний висновок;
- у разі прийняття позитивного рішення ставить їх на облік, як кандидатів в усиновлювачі.

Заявникам видається висновок разом з документами, на підставі яких вони можуть звернутися до служби у справах дітей в будь-якій області для встановлення контакту з дитиною. Термін дії документів щодо усиновлення - один рік з дня їх видачі.

2. Інформування кандидатів в усиновлювачі про дітей, які можуть бути усиновлені.

Служба у справах дітей спільно з потенційними усиновителями здійснює процес взаємопідбору дитини, в ході якого з'ясовується ресурси сім'ї (інтелектуальні, емоційні, особистісні, духовні; інтереси та здібності) відповідають потребам дітей.

Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини та служби у справах дітей надають кандидатам в усиновлювачі інформацію про дітей, які перебувають на первинному, регіональному та централізованому

обліку, і видають направлення до служби у справах дітей за місцем знаходження відповідного дитячого закладу для знайомства і встановлення контакту з дитиною. Кандидати в усиновлювачі, які не змогли встановити контакт з дитиною, можуть звернутися для отримання повторного направлення.

3. Знайомство та встановлення контакту з дитиною.

Після встановлення контакту з дитиною кандидати в усиновлювачі звертаються до Служби у справах дітей за місцем перебування дитини із заявою про бажання усиновити її. Заява складається українською мовою, в ньому вказуються прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання кандидата (кандидатів) в усиновлювачі, а також прізвище, ім'я, по батькові, вік, місце знаходження (проживання) дитини [7].

Нижче наведено список документів, що надаються керівником дитячого закладу, де перебуває дитина, після встановлення контакту з дитиною:

- копія свідоцтва про народження дитини;
- копії документів, що підтверджують, що дитина може бути усиновленою;
- висновок про стан здоров'я, фізичний та розумовий розвиток дитини;
- акт про знайомство кандидатів в усиновлювачі з дитиною.

Кандидат в усиновлювачі має право:

- ознайомитися з особистою справою дитини, яка може бути усиновлена;
- провести додаткове медичне обстеження дитини.

4. Підготовка документів для подання до суду.

Служба у справах дітей за місцем перебування (проживання) дитини на підставі заяви кандидатів в усиновлювачі та пакету документів протягом 10 робочих днів готує громадянам України висновок про доцільність усиновлення та відповідність його інтересам дитини для подання до суду.

Документи, що подаються до суду:

- заяву до суду про усиновлення;

- висновок про доцільність усиновлення;
- акт обстеження житлово-побутових умов усиновителів;
- документ, що підтверджує наявність житла;
- довідки про заробітну плату;
- копія свідоцтва про шлюб;
- висновок про стан здоров'я кожного заявника;
- довідка про наявність чи відсутність судимості;
- копія свідоцтва про народження дитини;
- один з документів, який підтверджує статус дитини: копія свідоцтва про смерть батьків дитини, рішення суду про позбавлення батьківських прав, визнання батьків безвісно відсутніми, неієздатними, померлими;
- оригінал нотаріально завіреної згоди батьків, опікуна чи піклувальника дитини на її усиновлення;
- акт про підкинуту чи знайдену дитину;
- згоду дитячого закладу (і згода самої дитини, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може його висловити);
- довідка про невідвідування дитини батьками (за умови усиновлення згідно з ч. 2 ст. 219 СК України) ;
- висновок про стан здоров'я дитини;
- акт про знайомство кандидатів в усиновлювачі з дитиною [24, с.27-28].

5. Розгляд судової справи про усиновлення дитини.

Розглянувши всі попередні етапи процедури усиновлення, можемо переходити до кінцевого етапу – розгляд справи про усиновлення дитини в суді.

Судова справа про усиновлення може вирішуватися у складі одного судді без залучення присяжних. Під час підготовки справи про усиновлення дитини до розгляду суд може вирішити питання про участь у ній як заінтересованих осіб особу, в сім'ї якої виховується дитина (прийомні батьки, батьки-вихователі, опікуни, піклувальники, законні представники).

Підготовка судової справи про усиновлення до розгляду повинна бути проведена не пізніше 5 днів з дня відкриття провадження у справі.

Справи про усиновлення дитини розглядаються судом протягом розумного строку, але не більше 30 днів з дня відкриття провадження у справі. За результатами розгляду заяви про усиновлення, суд ухвалює рішення протягом 30 днів з дня відкриття провадження у справі. Апеляційна скарга на рішення суду про усиновлення дитини подається протягом 10 днів з дня його проголошення [6].

При розгляді питання про усиновлення велику роль відіграє таємниця усиновлення. Так, відповідно до ст. 226 Сімейного кодексу України особа має право на таємницю перебування на обліку тих, хто бажає усиновити дитину, пошуку дитини для усиновлення, подання заяви про усиновлення та її розгляду, рішення суду про усиновлення [5].

Особа, яка приймає у свою сім'ю дитину як рідних сина, дочку, намагається, щоб ніхто і в першу чергу той, кого усиновили, не знав, що усиновлювачі не є його рідними батьками. Розкриття факту усиновлення може призвести до тяжких наслідків і навіть позбавити сенсу подальшого збереження самого усиновлення.

У зв'язку з цим таємниця усиновлення, як таємниця про особисте життя, охороняється Конституцією України, яка проголосила право на таємницю особистого життя людини. Таким чином, ніхто, хто був причетний до підготовки усиновлення, збирав відомості про усиновлювачів, хто брав участь у судовому засіданні, не має права на розголошення усиновлення. Судове засідання з розгляду заяви про усиновлення повинно розглядатися в закритому судовому засіданні. Таємниця усиновлення – це система інформації, що стала відома конкретно встановленому колу осіб (членам сім'ї та уповноваженим службовим особам в силу виконання ними своїх службових обов'язків) з приводу факту усиновлення, яка приховується від

інших осіб з метою захисту інтересів усиновленого та членів його сім'ї [21, с.82].

Таємниця усиновлення має наступні ознаки:

- вона виникає з приводу специфічного юридичного факту - усиновлення;
- стає відомою вузькому колу осіб, як правило членам сім'ї та визначеному колу службових осіб, тобто наявний специфічний суб'єктний склад її носіїв;
- вона стосується внутрішнього життя сім'ї і не може бути здобуттям громадськості, а тому охороняється мірами державного примусу.

Зміст права на таємницю усиновлення включає в себе:

- право на таємницю перебування на обліку тих, хто бажає усиновити дитину;
- право на таємницю факту пошуку дитини для усиновлення;
- право на таємницю подання заяви про усиновлення та її розгляду;
- право на таємницю змісту рішення суду про усиновлення;
- право дитини, яка усиновлена, на таємницю самого факту усиновлення, в тому числі і від самої себе;
- право дитини на одержання інформації про факт її усиновлення за умови досягнення останньою 14-річного віку та право на приховання факту усиновлення від дитини, яка усиновлена. Це означає, що при досягненні усиновленим 14-річного віку він вправі одержати інформацію про сам факт усиновлення, зміст рішення суду з цього приводу та власне інформацію щодо його біологічного походження (батьків, родичів) [5].

Розголошення таємниці усиновлення проти волі усиновителя розглядається як вчинення правопорушення, за яке громадяни, а також службові особи, медичні працівники можуть нести кримінальну

відповідальність навіть до позбавлення волі. Існує два види таємниці залежно від учасників усиновлення; від інших людей; від самої дитини.

Закон передбачив не тільки попередження про відповідальність за незбереження таємниці усиновлення, але й кримінальну відповідальність за ці дії, і не має значення, були вони з умислом чи без такого.

Так, відповідно до ст. 168 КК України:

1. Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) всупереч волі усиновителя (удочерителя) — карається штрафом до п'ятдесяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років.

2. Те саме діяння, вчинене службовою особою або працівником медичного закладу, яким відомості про усиновлення (удочеріння) стали відомі по службі чи по роботі, або якщо воно спричинило тяжкі наслідки, — карається штрафом до двохсот неоподаткованих мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого [4].

Притягнення до кримінальної відповідальності поширюється на всіх без винятку осіб, яким стало відомо в силу тих чи інших обставин про підготовку і проведення усиновлення.

Ці особи не повинні розголошувати інформацію щодо усиновлення і тоді, коли усиновлення для самої дитини не є таємницею.

Передбачається з метою забезпечення таємниці усиновлення заборону давати відомості про усиновлення, хто б це не був: дід, баба, другий батько, інші родичі, сторонні особи [4].

Такі відомості можуть бути видані судом тільки:

а) правоохоронним органам, якщо ці відомості потрібні у зв'язку з розслідуванням справи;

б) судам у зв'язку з цивільною чи кримінальною справою, яка є в їх провадженні.

На службових осіб покладається обов'язок навіть на офіційні запити не повідомляти даних, з яких випливало б, що усиновителі не є кровними батьками усиновленого.

Якщо фізичній особі внаслідок порушення її особистого немайнового права (в даному випадку розголошення особистого життя усиновлювача — таємниці усиновлення) завдано майнової та (або) моральної шкоди, ця шкода підлягає відшкодуванню [4].

Зазначені правила щодо таємниці усиновлення не стосуються випадків усиновлення іноземцями дітей, що є громадянами України. Так, відповідно до ст. 285 Сімейного кодексу України усиновлення дитини, яка є громадянином України, особою, яка є громадянином держави, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, не є таємним, якщо в державі, в якій усиновлювач постійно проживає і в яку має переїхати дитина, усиновлення не є таємним. Також усиновлення дитини, яка є громадянином України, особою, яка є громадянином держави, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, і якщо ця особа в Україні постійно не проживає, не є таємним [5]. У таких випадках охорона інформаційного благополуччя усиновленої дитини здійснюється за правовими нормами держави, де дитина проживатиме.

Право дитини на таємницю усиновлення, як будь-яке право, підлягає захисту, як взагалі на усиновлення, так і від неї самої. Ця норма закону більше пересторога для інших людей, ніж самої дитини. Про своє усиновлення може не знати лише малюк, якому, наприклад, не виповнилося більше 2 - 3 років, розумово відстала, психічно хвора тощо. В інших випадках, по-перше, дитина, яка жила з рідними батьками, а потім їх не стало, обов'язково питає, де вони, тобто вона знає, що батьки у неї були, а

усиновителі — це сторонні особи; по-друге, при підготовці матеріалів до усиновлення, а потім розгляді в судовому засіданні заяви про усиновлення з участю дитини їй стає відомо про усиновлення, тобто закон передбачає приховувати те і від того, що відбувається з її участю [4].

Як було зазначено вище, законодавством передбачається право дитини після 14 років знати про своє походження, якщо до цього часу була прихована таємниця про її усиновлення. Для цього вона (дитина) може запросити про це дані в органі реєстрації актів цивільного стану, в суді — копію рішення. Але ч. 2 статті 227 СК України надає право усиновлювачу приховувати від дитини факт її усиновлення, якщо розкриття таємниці усиновлення може завдати шкоди її інтересам [5]. Останнє розумно визначити досить складно. Зрозуміло, що усиновлювач буде дбати в першу чергу про те, щоб все залишилося у тайні. Тому доцільно було б залучити до визначення такої шкоди органи опіки та піклування. В той же час, кожна людина має право знати своє коріння, яке відображене в її пращурах, які жили задовго до неї та внесли певний генетичний та культурний вклад в її становлення та розвиток. Тому, вважаємо за потрібне, внести зміни до законодавства щодо встановлення обов'язку усиновлювача сприяти і допомагати дитині, яка досягла 14 років, реалізувати своє право на одержання інформації щодо свого усиновлення та походження.

Отже, громадянам, які бажають усиновити дитину, потрібно пройти довгий і нелегкий шлях до поставленої цілі, тому для спрощення процедури розгляду судових справ про усиновлення, 12 березня 2020 року у Верховній Раді було зареєстровано проєкт Закону № 3206 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури розгляду судових справ, пов'язаних із захистом прав дітей» [15].

Проєктом пропонується внести певні зміни до сімейного та цивільного процесуального законодавства України. Так, пропонується, щоб судова

справа про усиновлення могла вирішуватися у складі одного судді без залучення присяжних. А під час підготовки справи про усиновлення дитини до розгляду суд міг би вирішити питання про участь у ній як заінтересованих осіб особу, в сім'ї якої виховується дитина (прийомні батьки, батьки-вихователі, опікуни, піклувальники, законні представники). Крім того, проєктом закону встановлено строк підготовки судової справи про усиновлення до розгляду не більше 5 днів з дня відкриття провадження у справі. А також пропонуються наступні строки: справи про усиновлення дитини розглядаються судом протягом розумного строку, але не більше 30 днів з дня відкриття провадження у справі; за результатами розгляду заяви про усиновлення, суд ухвалює рішення протягом 30 днів з дня відкриття провадження у справі; апеляційна скарга на рішення суду про усиновлення дитини подається протягом 10 днів з дня його проголошення.

Таким чином, спрощення процедури розгляду судових справ про усиновлення дитини буде сприятиме розвитку та підтримки сімейних форм виховання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування. Оскільки на сьогодні громадяни України, приймаючи важливе рішення в своєму житті подарувати дитині право на батьківське піклування, стикаються зі складною і досить тривалою процедурою усиновлення, яку можна поділити на такі етапи: постановка осіб, які виявили бажання усиновити дитину, на облік кандидатів в усиновлювачі; інформування кандидатів в усиновлювачі про дітей, які можуть бути усиновлені; знайомство та встановлення контакту з дитиною; підготовка документів для подання до суду; розгляд судових справ про усиновлення дитини. Крім того, одним із найважливіших моментів усиновлення є тасмниця усиновлення. Її можна визначити як систему інформації, що стала відома конкретно встановленому колу осіб (членам сім'ї та уповноваженим службовим особам в силу виконання ними своїх службових обов'язків) з приводу факту усиновлення, яка приховується від інших осіб з метою захисту інтересів усиновленого та членів його

сім'ї. Збереження таємниці усиновлення є запорукою успішного входження дитини в сім'ю на правах рідної. Тому держава на законодавчому рівні здійснює захист та охорону такої таємниці, встановлюючи не тільки умови і заборони, але й заходи кримінальної відповідальності. З іншого боку, неможна позбавляти права людини на знання свого походження, тому пропонуємо передбачити у ч. 3 ст. 226 Сімейного кодексу України обов'язок саме усиновлювача сприяти і допомагати реалізувати своє право на одержання інформації про своє усиновлення і походження дитині, яка досягла 14 років, в разі виявлення нею такого бажання.

Крім того, щоб більш об'єктивно визначати наявність або відсутність шкоди, яка може бути завдана інтересам дитини внаслідок розкриття таємниці усиновлення, пропонуємо ч. 2 ст. 227 Сімейного кодексу України доповнити таким змістом: «Наявність або відсутність такої шкоди встановлюється висновком органу опіки та піклування».

2.2. Правові наслідки усиновлення

У результаті усиновлення за рішенням суду створюються нові, постійні відносини між батьками та дитиною. Воно полягає у передачі батьківських прав та обов'язків від однієї родини до іншої, яка приймає у сім'ю дитину на правах народженої, з усіма правами та обов'язками, як з боку дорослих так і з боку дитини. Так, згідно ст. 232 СК України з моменту здійснення усиновлення припиняються особисті та майнові права і обов'язки між батьками та особою, яка усиновлена, а також між нею та іншими її родичами за походженням. Натомість виникають взаємні особисті немайнові та майнові права і обов'язки між особою, яка усиновлена (а в майбутньому - між її дітьми, внуками), та усиновлювачем і його родичами за походженням. При цьому, усиновлювач набуває їх у такому ж обсязі, який мають батьки щодо дитини [5].

Але в деяких випадках при усиновленні дитини однією особою ці права та обов'язки можуть бути збережені. Наприклад, за бажанням матері, якщо усиновлювачем є чоловік, або за бажанням батька, якщо усиновлювачем є жінка.

Інститут усиновлення виступає дуже ефективним засобом забезпечення прав дитини. Але буває й так, що усиновлення не досягає поставленої цілі, тобто прийняття в сім'ю дитини, котру певна сім'я бажала усиновити.

Усиновлення – це юридичний акт, який за умови недосягнення поставленої мети може визнаватися недійсним або скасовуватися.

Отож, є три підстави припинення усиновлення:

- визнання усиновлення недійсним;
- скасування усиновлення;
- позбавлення усиновлювача батьківських прав.

Розглянемо більш детально таку підставу, як визнання усиновлення недійсним. Для того, щоб визнати усиновлення недійсним, перш за все потрібно визначити, хто може звертатись до суду щодо визнання даної підстави припинення усиновлення. В СК України є чіткий перелік осіб, які мають право звертатись до суду з позовом про визнання усиновлення недійсним. Згідно зі ст. 240 СК України особами, які мають право на звернення до суду з даним позовом є: батьки; усиновлювач; опікун; піклувальник; орган опіки та піклування; прокурор; усиновлена дитина, яка досягла 14 років [5].

Наступним етапом є визначення підстави для визнання усиновлення недійсним. Позивач у своєму позові повинен вказати причину, яка на його думку може слугувати однією із підстав.

Підстави недійсності усиновлення:

- Усиновлення визнається недійсним за рішенням суду, якщо воно було проведене без згоди дитини та батьків, якщо така згода була необхідною.

- За рішенням суду, якщо усиновлювач не бажав настання прав та обов'язків, які виникають у результаті усиновлення (фіктивне усиновлення).
- За рішенням суду, якщо воно було проведене на підставі підроблених документів.
- За рішенням суду у разі відсутності згоди на усиновлення осіб, зазначених у статтях 220-222 СК України.
- Якщо одним із подружжя усиновлена дитина другого з подружжя, усиновлення може бути визнане недійсним за рішенням суду, якщо буде встановлено, що на момент усиновлення другий із подружжя не мав наміру продовжувати з ним шлюбні відносини.

У разі задоволення позову про визнання усиновлення недійсним виникає питання про правові наслідки такого рішення. Отже, усиновлення, визнане недійсним, анулюється з моменту його здійснення. У разі визнання усиновлення недійсним дитина, яка не досягла 14 років, за бажанням батьків або інших родичів передається їм. У разі визнання усиновлення недійсним щодо дитини, яка досягла 14 років, місце її подальшого проживання визначається за її згодою. У разі якщо передання дитини батькам або іншим родичам неможливе, вона передається на опікування органу опіки та піклування. Унаслідок визнання усиновлення недійсним відновлюються прізвище, ім'я та по батькові дитини, які вона мала до усиновлення. За бажанням дитини вона має право надалі іменуватися прізвищем, ім'ям та по батькові, які вона одержала у зв'язку з усиновленням. Суд може постановити рішення про стягнення аліментів на дитину з особи, яка була її усиновлювачем, на строк не більш як 2 роки, якщо дитина не має батьків або батьки не мають змоги її утримувати, за умови, що усиновлювач може надавати матеріальну допомогу.

Після набрання чинності рішенням суду про визнання усиновлення недійсним суд у місячний строк зобов'язаний надіслати копію рішення до

державного органу РАЦС за місцем реєстрації народження дитини, який вносить відповідні зміни до актового запису про народження дитини. Ще однією підставою для припинення усиновлення є *скасування усиновлення*. На відміну від визнання усиновлення недійсним, скасування усиновлення має на меті скасування усиновлення, здійсненого відповідно до вимог вказаних в законі, але яке в процесі реалізації усиновлювачем своїх прав і обов'язків щодо усиновленої дитини втратило мету, задля якої здійснювалось усиновлення. Згідно зі ст.240 СК особами, які мають право на звернення до суду з позовом про скасування усиновлення, є ті ж самі особи, які мають право на звернення до суду з позовом про визнання усиновлення недійсним.

Підстави скасування усиновлення передбачені ст. 238 СК України: воно суперечить інтересам дитини, не забезпечує їй сімейного виховання; дитина страждає недоумством, на психічну чи іншу тяжку невиліковну хворобу, про що усиновлювач не знав і не міг знати на час усиновлення; між усиновлювачем і дитиною склалися, незалежно від волі усиновлювача, стосунки, які роблять неможливими їхнє спільне проживання і виконання усиновлювачем своїх батьківських обов'язків.

Так, відповідно до Постанови КЦС ВП від 25.04.2019 року у справі №381/4827/17, касаційну скаргу залишено без задоволення. Оскільки суд встановив, що позивачем не доведено наявності підстав для скасування усиновлення, згідно частини першої статі 238 СК України. У даній справі через загострення конфлікту між позивачем та відповідачем після розлучення, після якого усиновлена дитина стала проживати з матір'ю, негативна атмосфера в сім'ї мала вплив на взаємовідносини між батьком та дитиною, внаслідок чого відбулась втрата взаєморозуміння та виникли конфлікти вже безпосередньо між батьком та дитиною. Обставини справи свідчать про те, що поведінка позивача також мала вплив на погіршення стосунків з дитиною, тобто такі обставини відбулись не без волі усиновлювача. «Доводи касаційної скарги про те, що скасування

усиновлення не суперечитиме інтересам дитини оскільки вона саме не бажає спілкуватися із батьком, Касаційним цивільним судом не взято до уваги оскільки скасування усиновлення завдає моральних страждань дитини, що є особливо небезпечним для дитини підліткового віку. Твердження про те, що колишня дружина не пускає до квартири, ховає дітей і вчиняє інші дії, які перешкоджають реалізації батьком своїх обов'язків свідчить лише про конфлікт з колишньою дружиною, однак не доводять обставин існування між позивачем та дитиною стосунків, які роблять неможливими виконання позивачем своїх батьківських обов'язків та не свідчить про невідповідність усиновлення інтересам дитини» [16].

Скасування усиновлення не допускається після досягнення дитиною повноліття. Усиновлення може бути скасоване після досягнення дитиною повноліття, якщо протиправна поведінка усиновленого, усиновлювача загрожує життю, здоров'ю усиновлювача, усиновленого або інших членів сім'ї. Усиновлення повнолітньої особи може бути скасовано судом за взаємною згодою усиновлювача і усиновленого або на вимогу одного з них, якщо сімейні відносини між ними не склалися.

Усиновлення скасовується від дня набрання чинності рішенням суду. Правові наслідки скасування усиновлення наступні:

- У разі скасування усиновлення припиняються на майбутнє права та обов'язки, що виникли у зв'язку з усиновленням між дитиною та усиновлювачем і його родичами.
- У разі скасування усиновлення відновлюються права та обов'язки між дитиною та її батьками, іншими родичами за походженням.
- У разі скасування усиновлення дитина передається за бажанням батьків або інших родичів їм, а якщо це неможливо, - вона передається на опікування органів опіки та піклування.
- У разі скасування усиновлення з підстави, зазначеної у пункті 1 частини першої статті 238 цього Кодексу, якщо дитина не передається

батькам, за нею зберігається право на проживання у житловому приміщенні, в якому вона проживала після усиновлення.

- У разі скасування усиновлення дитина має право на збереження прізвища, імені та по батькові, які вона одержала у зв'язку з усиновленням. За бажанням дитини їй присвоюється прізвище, ім'я, по батькові, які вона мала до усиновлення.
- У разі скасування усиновлення з підстави, зазначеної у пункті 1 частини першої статті 238 цього Кодексу, якщо дитина не передається батькам, суд може постановити рішення про стягнення аліментів на дитину з особи, яка була її усиновлювачем, за умови, що останній може надавати матеріальну допомогу.

Позбавлення усиновлювача батьківських прав – нова підстава припинення усиновлення, яка з'явилася з прийняттям Сімейного кодексу України. Ця норма сімейного законодавства стосується не всіх усиновлювачів, а лише тих, хто в процесі усиновлення висловив бажання бути записаним в Книзі реєстрації народжень матір'ю або батьком дитини і суд задовольнив таку заяву. Тому і підстави позбавлення усиновлювача батьківських прав такі самі, як і підстави позбавлення батьківських прав рідних батьків. Так, згідно із ч. 1 ст. 242 Сімейного Кодексу України батьківських прав усиновлювача позбавляють у разі: без поважної причини і протягом шести місяців не виявляв щодо усиновленої дитини батьківського піклування; ухилявся від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини; жорстоко поведився з дитиною; є хронічним алкоголіком або наркоманом; вдається до будь-яких видів експлуатації дитини, примушує її до жебракування та бродяжництва; засуджений за вчинення умисного злочину щодо дитини.

Розглянемо правові наслідки позбавлення батьківських прав.

По-перше, особа, позбавлена батьківських прав: втрачає особисті немайнові права щодо дитини та звільняється від обов'язків щодо її

виховання; перестає бути законним представником дитини; втрачає права на пільги та державну допомогу, що надаються сім'ям з дітьми; не може бути усиновлювачем, опікуном та піклувальником; не може одержати у майбутньому тих майнових прав, пов'язаних із батьківством, які вона могла б мати у разі своєї непрацездатності (право на утримання від дитини, право на пенсію та відшкодування шкоди у разі втрати годувальника, право на спадкування); втрачає інші права, засновані на спорідненості з дитиною.

По-друге, усиновлювач, позбавлений батьківських прав, не звільняється від обов'язку щодо утримання дитини. Тому одночасно з позбавленням батьківських прав суд може на вимогу позивача або за власною ініціативою вирішити питання про стягнення аліментів на дитину [5].

Отже, з дня набрання чинності рішенням суду про усиновлення, дитина, яку усиновлюють, втрачає правовий зв'язок з біологічними батьками та родичами, а натомість набуває такий зв'язок з усиновлювачами та родичами останнього. Існують три підстави припинення усиновлення: визнання усиновлення недійсним; скасування усиновлення; позбавлення усиновлювача батьківських прав. При чому останнє з'явилося з прийняттям Сімейного кодексу України і стосується не всіх усиновлювачів, а лише тих, хто в процесі усиновлення висловив бажання бути записаним в Книзі реєстрації народжень матір'ю або батьком дитини і суд задовольнив таку заяву. Тому і підстави позбавлення усиновлювача батьківських прав такі самі, як і підстави позбавлення батьківських прав рідних батьків. Крім того, законодавець чітко визначає підстави і наслідки скасування усиновлення та визнання усиновлення недійсним. Важливим положенням законодавства України є те, що усиновлення не може бути скасовано до досягнення дитиною повноліття, якщо це суперечить її інтересам. Адже, інтереси дитини завжди мають перевагу.

2.3. Особливості усиновлення іноземцями

Конституція України гарантує дітям усі права, необхідні для їх розвитку і життя. Нажаль, незважаючи на досить чітко розроблену на сьогодні законодавчу базу щодо захисту прав дітей, в Україні дедалі збільшується кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, значна частина яких поповнює дитячі будинки та школи-інтернати. Причиною цього може бути складна соціально-економічна ситуація, яка склалася в українському суспільстві [1].

Тому все частіше виникають випадки усиновлення дітей громадянами іноземних держав. Спробуємо розглянути більш детально так зване «міждержавне усиновлення».

Міждержавне усиновлення – це прийняття у сім'ю дитини на правах дочки або сина, з усіма правами та обов'язками, як з боку дорослих, так і з боку дитини іноземцями або громадянами України, які проживають за межами України.

З огляду на інтернаціональний характер самої проблеми, в національному законодавстві кожної держави віддзеркалюються міжнародні стандарти вирішення питань усиновлення. Значна увага цій проблемі приділяється і в нашій державі.

Усиновлення іноземцями є самостійним інститутом цивільного та міжнародного приватного права, головним завданням якого є надання дітям-сиротам та дітям, що залишились без батьківського піклування, сімейних умов. Тому міждержавне усиновлення є підставою для виникнення цивільних відносин як юридичного акта за участю іноземного громадянина.

Після усиновлення дитина урівнюється в особистих і майнових правах з рідними дітьми усиновлювача, його родичами, між якими виникають такі ж права і обов'язки, як між родичами за походженням.

Надання дітям-сиротам або дітям, які в силу певних обставин залишилися без батьківського піклування, сімейного піклування, має державне значення. Відповідно до статей 51 та 52 Конституції України, сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою, утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу [1].

Законодавство України, яке регулює відносини, пов'язані з усиновленням, спрямовується насамперед на захист прав та інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування та перебувають в Україні або за її межами. Усиновлення проводиться винятково в інтересах дитини, а також задля забезпечення гармонійних стабільних умов її життя. І лише в разі неможливості національного усиновлення допускається іноземне усиновлення [34, с.28].

За останні роки з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист і всебічний розвиток в Україні було прийнято багато нормативних актів, які встановлюють основні принципи та напрями захисту прав дітей, а також основні засади державної політики у цій сфері.

Компетентні органи державної влади зобов'язані вжити заходів щодо влаштування дитини на виховання в сім'ю громадян України, причому не лише передаючи її на усиновлення, а й за допомогою будь-якої іншої форми влаштування в сім'ю: під опіку (піклування), за договором патронату тощо. Якщо ж протягом року з моменту прийняття дитини на облік в урядовому органі державного управління з усиновлення та захисту прав дитини вжиті заходи не призведуть до позитивного результату, дитина може бути передана на усиновлення громадянину іншої держави [9]. Але це не означає, що документи для усиновлення дитини громадянином іншої держави не можуть готуватися заздалегідь, до сплину цього терміну.

Однак стаття 283 Сімейного кодексу України встановлює винятки із вищезазначеного правила. Так, якщо дитина страждає на хворобу, що внесена до спеціального переліку, затвердженого Міністерством охорони здоров'я України, усиновлення може бути здійснене до спливу одного року перебування дитини на обліку в урядовому органі державного управління з усиновлення та захисту прав дитини [5].

Ще одним винятком, який допускає усиновлення дитини без спливу річного терміну перебування на обліку, є можливість усиновлення дитини іноземцем, який є родичем дитини. Зазначене правило ґрунтується на положеннях статті 213 Сімейного кодексу, яка надає переважне право на усиновлення родичам дитини незалежно від їх громадянства та місця проживання [5].

У законодавстві України встановлено низку особливостей, які слід враховувати при здійсненні усиновлення іноземними громадянами:

- Іноземці можуть усиновити українську дитину лише після вичерпання національних можливостей її влаштування в сім'ю (Згідно з ст 24 ЗУ «Про охорону дитинства» усиновлення дитини, яка є громадянином України, іноземцями провадиться, якщо були вичерпані всі можливості щодо передачі під опіку, піклування, на усиновлення чи виховання в сім'ї громадян України.[3] Тобто, якщо не виявилось громадянина нашої держави, який бажав би її усиновити або взяти на виховання до себе в сім'ю, то тільки тоді ця дитина може бути усиновлена іноземцем.);
- Переважне право на усиновлення дитини-громадянина України мають іноземці, які є родичами дитини;
- Для здійснення усиновлення іноземцями дитина має пробути не менше одного року на обліку в урядовому органі державного управління з усиновлення і захисту прав дитини;

- Іноземні громадяни не можуть усиновлювати дітей віком до одного року [27, с. 330].

Міждержавне усиновлення в Україні здійснюється тільки за участі Міністерства соціальної політики України.

Усиновлені іноземцями діти-громадяни України виїжджають за кордон до місця постійного проживання разом з усиновителями за паспортами громадянина України для виїзду за кордон. Посадова особа Держприкордонслужби здійснює перевірку законності виїзду дитини за кордон. Одним із підтверджень законності виїзду може бути рішення суду про усиновлення. Крім того, батьки усиновлювачі мають заздалегідь подбати про оформлення для усиновленої дитини дозволу / візи на в'їзд до країни майбутнього проживання [28, с. 101].

Усиновлена дитина має право на збереження своєї національної ідентичності відповідно до Конвенції про права дитини, інших міжнародних договорів. Відповідно до частини 1 статті 283 Сімейного кодексу, усиновлення дитини, яка є громадянином України, провадиться рішенням районного (міського) суду в установленому порядку на загальних підставах, встановлених главою 18 Сімейного кодексу України, незалежно від громадянства особи, яка бажає усиновити цю дитину. Документи, видані за кордоном, які надаються суду безпосередньо заявниками, потребують консульської легалізації, якщо інше не встановлено міжнародним договором, учасником якого є Україна [5]. Посилаючись на пункт «с» Конвенції про права дитини, держави-учасниці забезпечують, щоб при усиновленні дитини в іншу країну застосовувалися такі ж гарантії та норми, які застосовуються щодо усиновлення всередині країни. Для забезпечення цієї вимоги суд може вимагати від заявника надання відповідних нормативних актів законодавства його держави, що забезпечуватимуть дитині її основні права, які вона має в Україні [34, с. 110]. Якщо діти усиновлені іноземцями і проживають за

межами України, то відповідна консульська установа за дорученням Міністерства закордонних справ України веде облік цих дітей і здійснює нагляд за дотриманням їх прав до досягнення ними вісімнадцяти років. Порядок здійснення нагляду за дотриманням прав дітей, які усиновлені іноземцями і проживають за межами України, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

У випадку, коли після усиновлення дитини іноземцем вони залишаються проживати на території України, нагляд за дотриманням прав дітей покладається на орган опіки та піклування за місцем проживання дитини. Якщо внаслідок усиновлення іноземцем дитина-громадянин України переїжджає для постійного проживання в іншу державу, то нагляд за дотриманням її прав у сім'ї усиновлювача здійснює відповідна консульська установа або дипломатичне представництво України в державі, де проживає усиновлений. Консул за дорученням Міністерства закордонних справ України здійснює в установленому порядку нагляд за станом утримання та виховання дітей – громадян України, усиновлених іноземцями, до досягнення ними 18-річного віку. При неналежному усиновленні або у разі, якщо внаслідок усиновлення порушено права дитини, передбачені законодавством та міжнародними угодами України, або усиновлення не відповідає інтересам дитини, воно може бути скасоване або визнане недійсним у судовому порядку згідно з чинним законодавством України.

Особливістю міжнародного усиновлення є дотримання заявниками обов'язкової досудової процедури, яка складається з:

- Звернення до Міністерства соціальної політики України;
- Подання до служби у справах дітей заяви про бажання усиновити дитину та отримання висновку про доцільність усиновлення ;

- Отримання згоди Міністерства соціальної політики України на усиновлення дитини, що у свою чергу є передумовою звернення до суду та доказами.

Але ця процедура є досить довготривалою та ускладненою, тому більшість усиновлювачів намагаються її оминати. У зв'язку з цим відбувається прискорення процесу оформлення документів, порушення строків перебування дітей на обліку, приховування віку усиновлених дітей тощо.

Міжнародне усиновлення має низку позитивних та негативних аспектів.

До позитивних аспектів можна віднести:

- Можливість дитини рости та розвиватись в родинних умовах та батьківській любові;
- Дитина втрачає статус сироти та стає повноправним членом сім'ї;
- Шанс на краще життя для нікому непотрібних у нашій країні дітей.

Однак існує низка негативних аспектів, які породжує міжнародне усиновлення:

- Існують випадки, коли іноземці для того, щоб усиновити дитину, звертаються до посередників через мережу Інтернет. Однак при цьому існує певна кількість осіб, які наживаються на довготривалому процесі усиновлення – викликають в Україну людей, беруть кошти за свої послуги а потім зникають.
- Втрата дитиною своєї національної ідентичності. Важким етапом для дитини є зміна мовного та культурного середовища;
- Відсутність чіткого механізму здійснення нагляду за усиновленими дітьми за кордоном. Дуже часто трапляються випадки торгівлі дітьми, усиновлення дітей з метою подальшого їх використання у жебрацтві, укладення щодо них договорів купівлі-продажу тощо. Наприклад,

багато українських дітей знаходяться у Нікарагуа та Коста-Ріці, однак у зв'язку з відсутністю там наших дипломатичних представництв, вони ніде не зареєстровані, їхні долі не відомі.

- Відсутність правових процедур повернення усиновлених іноземцями дітей у разі грубого порушення їхніх прав через набуття ними після усиновлення громадянства іншої країни [40, с. 68].

Міжнародне усиновлення – це шанс на краще життя нікому непотрібних в нашій країні дітей. Однак, це не повинно ставати прикриттям для торгівлі або ж використання їх у своїх цілях, які порушують моральні та етичні норми суспільства та законодавство нашої країни.

Узагальнюючи вищесказане, можна сказати, що усиновлення іноземцями наразі є найкращим варіантом усиновлення дітей сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування батьками, які будуть не лише любити цю дитину, але й зможуть створити для неї кращі побутові умови для життя. Але процес міжнародного усиновлення передбачає, що дитина, яка усиновлюється, перебуває на обліку усиновлення та є доступною для усиновлення в першу чергу українцям. Тобто необхідно, щоб відповідні органи влади докладали зусиль для того, щоб знайти відповідну сім'ю усиновителів чи опікунів у країні, де народилася дитина, перед тим, як розглядати можливість міжнародного усиновлення. Отже, законодавець надає більше прав на усиновлення дітей громадянам України, і лише після одного року іноземні громадяни мають право усиновити дитину.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Здійснивши дослідження умов, порядку та наслідків здійснення усиновлення на підставі викладеного в випускній кваліфікаційній роботі матеріалу, можна зробити такі висновки:

1. Усиновлення є найбільш прийнятною формою влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що полягає у прийнятті усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду. Якщо розглядати усиновлення відносно держави, то воно полягає у передачі батьківських прав та обов'язків від однієї сім'ї до іншої. Якщо розглядати усиновлення очима родини, що усиновлює, то це означає прийняття у сім'ю дитини на правах народженої, з такими ж правами та обов'язками, як з боку дорослих, так з боку дитини. Є досить багато наукових поглядів щодо визначення поняття усиновлення, тому аналіз праць, присвячений цій тематиці, вказує на те, що науковці доволі по-різному сприймають та розуміють його.

2. Дотримання умов усиновлення, передбачених сімейним законодавством України, сприяє належному функціонуванню інституту усиновлення в цілому, і є способом захисту дитини під час вирішення питання про її передачу в сім'ю усиновлювачів. Крім того, законом чітко встановлено, що порушення таких умов є підставою для визнання його недійсним. Надаючи великого значення, в першу чергу, сімейному вихованню дітей, держава всіляко сприяє розвитку усиновлення, встановивши суворий судовий порядок його проведення; критерії віку між усиновителями і усиновленими; недопустимість посередницької, комерційної діяльності щодо усиновлення дітей; вимоги стосовно нагляду за станом утримання та виховання дітей, усиновлених іноземними громадянами; можливість застосування до усиновлювача такої санкції, як позбавлення батьківських прав та ін.

3. На сьогодні громадяни України, приймаючи важливе рішення в своєму житті подарувати дитині право на батьківське піклування, стикаються зі складною і досить тривалою процедурою усиновлення, яку можна поділити на такі етапи: постановка осіб, які виявили бажання усиновити дитину, на облік кандидатів в усиновлювачі; інформування кандидатів в усиновлювачі про дітей, які можуть бути усиновлені; знайомство та встановлення контакту з дитиною; підготовка документів для подання до суду; розгляд судових справ про усиновлення дитини.

4. Одним із найважливіших моментів усиновлення є таємниця усиновлення. Її можна визначити як систему інформації, що стала відома конкретно встановленому колу осіб (членам сім'ї та уповноваженим службовим особам в силу виконання ними своїх службових обов'язків) з приводу факту усиновлення, яка приховується від інших осіб з метою захисту інтересів усиновленого та членів його сім'ї. Збереження таємниці усиновлення є запорукою успішного входження дитини в сім'ю на правах рідної. Тому держава на законодавчому рівні здійснює захист та охорону такої таємниці, встановлюючи не тільки умови і заборони, але й заходи кримінальної відповідальності. Але для кожної людини дуже важливим є знання свого походження, культурних цінностей та спадкових хвороб своїх пращурів. Тому законодавством передбачається право дитини після 14 років знати про своє походження, якщо до цього часу була прихована таємниця про її усиновлення. У той же час, законодавець надає право усиновлювачу приховувати від дитини факт її усиновлення, якщо розкриття таємниці усиновлення може завдати шкоди її інтересам.

5. З дня набрання чинності рішенням суду про усиновлення, дитина, яку усиновлюють, втрачає правовий зв'язок з біологічними батьками та родичами, а натомість набуває такий зв'язок з усиновлювачами та родичами останнього. Існують три підстави припинення усиновлення: визнання усиновлення недійсним; скасування усиновлення; позбавлення усиновлювача

батьківських прав. При чому останнє з'явилося з прийняттям Сімейного кодексу України і стосується не всіх усиновлювачів, а лише тих, хто в процесі усиновлення висловив бажання бути записаним в Книзі реєстрації народжень матір'ю або батьком дитини і суд задовольнив таку заяву. Тому і підстави позбавлення усиновлювача батьківських прав такі самі, як і підстави позбавлення батьківських прав рідних батьків. Крім того, законодавець чітко визначає підстави і наслідки скасування усиновлення та визнання усиновлення недійсним. Важливим положенням законодавства України є те, що усиновлення не може бути скасовано до досягнення дитиною повноліття, якщо це суперечить її інтересам. Адже, інтереси дитини завжди мають перевагу.

6. Міждержавне усиновлення - це прийняття у сім'ю дитини на правах дочки або сина, з усіма правами та обов'язками, як з боку дорослих, так і з боку дитини іноземцями або громадянами України, які проживають за межами України. Таке усиновлення наразі є найкращим варіантом влаштування дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування батьками, які будуть не лише любити цю дитину, але й зможуть створити для неї кращі побутові умови для життя. Але процес міжнародного усиновлення передбачає, що дитина, яка усиновлюється, перебуває на обліку усиновлення та є доступною для усиновлення в першу чергу українцям. Тобто необхідно, щоб відповідні органи влади докладали зусиль для того, щоб знайти відповідну сім'ю усиновителів чи опікунів у країні, де народилася дитина, перед тим, як розглядати можливість міжнародного усиновлення. Отже, законодавець надає більше прав на усиновлення дітей громадянам України, і лише після одного року іноземні громадяни мають право усиновити дитину.

З метою удосконалення чинного законодавства України з питань усиновлення пропонується внести наступні **зміни та доповнення**, а саме:

- доповнити ст. 226 Сімейного кодексу України новою частиною 4 такого змісту: «Усиновлювач зобов'язаний сприяти і допомагати реалізувати

своє право на одержання інформації про своє усиновлення і походження дитині, яка досягла 14 років, в разі виявлення нею такого бажання»;

- ч. 2 ст. 227 Сімейного кодексу України доповнити таким змістом:
«Наявність або відсутність такої шкоди встановлюється висновком органу опіки та піклування»;

Таким чином, повинні впроваджуватись в життя реальні дієві механізми для запобігання негативних наслідків, щоб інститут усиновлення був ефективнішим у застосуванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.10.2020).
2. Європейська конвенція про усиновлення дітей: Конвенція, Міжнародний документ від 24.04.1967 № ETS N 58. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_676 (дата звернення: 08.10.2020).
3. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 08.10.2020).
4. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 08.10.2020).
5. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 08.10.2020).
6. Цивільний процесуальний кодекс: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 08.10.2020).
7. Деякі питання провадження діяльності з усиновлення дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 1.06.2020 р. № 475: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.10.2020).
8. Про затвердження порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 8.10.2008 № 905: URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF#n237> (дата звернення: 08.10.2020).

9. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 №866: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF> (дата звернення: 08.10.2020).
10. Про затвердження Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Наказ від 10.09.2012 № 995/557 : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1629-12#Text> (дата звернення: 08.10.2020).
11. Про затвердження Порядку та умов прийому громадян України, які проживають за межами України, та іноземців, які бажають усиновити дитину в Україні для подання ними справ: Наказ від 17.11.2011 № 445 : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1406-11#Text> (дата звернення: 08.10.2020).
12. Про внесення змін до Переліку захворювань, які дають право на усиновлення хворих дітей без дотримання строків перебування на обліку в центральному органі виконавчої влади. Проект наказу Міністерства охорони здоров'я України від 29.02.2019 URL: <https://moz.gov.ua/article/public-discussions-archive/proektu-nakazu-ministerstva-ohoroni-zdorovja-ukraini-pro-vnesennja-zmin-do-pereliku-zahvorjuvan-jaki-dajut-pravo-na-usinovlennja-hvorih-ditej-bez-dotrimannja-strokov-perebuvannja-na-obliku-v-centralnomu-organi-vikonavchoi-vladi> (дата звернення: 08.10.2020).
13. Міжнародне усиновлення: Міністерство закордонних справ України від 23.10.2019 : URL: <https://mfa.gov.ua/konsulski-pitannya/mizhnarodne-usinovlennja> (дата звернення: 08.10.2020).

14. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав. Постанова Пленуму Верховного суду України від 30 .03.2007 року № 3 : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07#Text> (дата звернення: 08.10.2020).
15. Проект Закону Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури розгляду судових справ, пов'язаних із захистом прав дітей від 12.03.2020 року . URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3206&sk1=10 (дата звернення: 15.10.2020).
16. Постанова КЦС ВП від 25.04.2019 року у справі №381/4827/17. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_25_04_2019_roku_u_spravi_381_4827_17/ (дата звернення: 15.10.2020).
17. Алопій І. В. Сімейне право України: навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл. та допов. Київ.: Центр учбової літератури, 2011. 360 с.
18. Бабухіна С. Усиновлення дітей іноземцями: плюси і мінуси. *День*. 2003. № 24. 8 с.
19. Баранова Л.М., Борисова В.І., Жилінкова І.В та ін.; Сімейне право України: Підручник. Київ. Юрінком Інтер. 2004. С. 200.
20. Бартоле Е. Міжнародне усиновлення: погляд на питання з точки зору прав людини. *Право США*. 2012. № 1/2. С. 291–310.
21. Блінова Г. О. Правове регулювання інституту таємниці усиновлення: сучані тенденції. *Право і суспільство*. 2013. №4 .
22. Борисова В.І. Сімейне право України / В.І. Борисова, І.В. Жилінкова. Київ. Юрінком Інтер, 2009. 288 с.
23. Булеца С.Б., Заборовський В.В., Фазикош В.Г. та ін. Сімейне право України.; за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. Знання. Київ. 2015. С. 375.

24. Будзінська О. Правові аспекти усиновлення українських дітей, які є громадянами України, іноземцями. *Юридичний журнал*. 2009. №2
25. Бурда О. Торгівля дітьми в Україні: почім фунт лиха?. 2004.
Волинець Л., Балим Л. Усиновлення: Реалії та тенденції. Результати соціологічних досліджень. Холт Інтернешенл Чілдренз Сервісез, 2009: URL:<https://sirotstvy.net/upload/iblock/40a/40a784ba29300d483c9b0f2bc1bf1c65.pdf> (дата звернення: 08.10.2020).
26. Гальцова В.В.. Кримінальна відповідальність за розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) та незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння). Харків: Право, 2015. С. 216-246.
27. Главацький М.В. Правові аспекти усиновлення іноземцями українських дітей, які є громадянами України. *Держава і право*. 2011. Вип. 52. С. 328-333.
28. Гнатів О. Усиновлення іноземцями дітей-сиріт з України: нормативно-правовий аспект. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 2. 2016.
29. Гопанчук В. С. Сімейне право України. Навчальний посібник. МАУП. 2006. С.190.
30. Грабовська О.О. Проблеми застосування іноземного законодавства при вирішенні справ про усиновлення дітей іноземними громадянами. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Випуск 27. 2005. С. 397 - 403.
31. Грабовська О. О. Особливості судочинства у справах про усиновлення (удочеріння) іноземними громадянами дітей, які проживають на території України: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук спец. 12.00.03. Київ. 2005. С. 3.
32. Губанова О. В. До питання системи органів, які проваджують діяльність у сфері усиновлення та здійснюють нагляд за належним утриманням

усиновлених дітей в Україні. Держава та регіони. Запоріжжя. 2009. № 1. С. 124–132.

33. Гузь Л. Є., Гузь А. В. Судово-практичний коментар до Сімейного кодексу України. Харків. 2011. 576 с .
34. Гуменюк В.І., Мархай Н.В. Судова практика у справах про усиновлення. *Юридичний вісник України*. 2016. С.26-32.
35. Деркаченко Ю.В. Міжнародне усиновлення: визначення поняття та актуальні питання правового регулювання. *Університетські наукові записки*. 2006. №1(17). С. 108-112.
36. Дружиніна В.В. Реалії з життя та мотиви усиновлення іноземними громадянами українських дітей. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2012. №1. С. 190-194.
37. Дякович М. М. Сімейне право: навч. Посіб. Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Правова єдність. 2009. С.512.
38. Євко В. Ю. Основні протиріччя правового регулювання міждержавного всиновлення в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 12. С. 46–54.
39. Жилінкова І.В. Науково-практичний коментар Сімейного Кодексу України. Харків. 2008р. С.855.
40. Заборовський В.В. Міжнародне усиновлення дітей: проблемні аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. №1 . С. 66-69.
41. Іванова М.М. здобувач Одеського державного університету внутрішніх справ. Становлення і розвиток законодавства України про усиновлення (2008) за редакцією І.О. Шум. Київ: «Фенікс», 2008. 160 с.
42. Ковальчук І. В. Становлення і розвиток інституту усиновлення в Україні: історико-правове дослідження: автореф. дис... канд. юрид. наук : Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів. 2009. С.16.

43. Конончук Н. М. Усиновлення як форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування за сімейним законодавством України. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія «Економіка і право». Київ. 2012. Вип. 17. С. 108–114. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2012_17_18. (дата звернення: 08.10.2020).
44. Комарук І. А. Шляхи вирішення питань, пов'язаних з міжнародним усиновленням: Гаазька Конвенція про захист дітей та співпрацю щодо міжнародного усиновлення від 29 травня 1993 року. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Київ. 2010. Вип. 48. С. 572–577.
45. Косенко Н. П. Поняття та значення усиновлення в національному законодавстві України. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. Київ. 2013. № 4. С. 33–40.
URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2013_4_7. (дата звернення: 08.10.2020).
46. Косенко Н. П. Становлення та розвиток інституту усиновлення в сімейному законодавстві. *Юридична наука*, 2013. 12. С.15-21.
47. Кравченко Н. Міжнародне усиновлення: бути чи не бути? *Вісник прокуратури*. 2013. № 5. С. 78–86.
48. Кравчук М.Ю. Гданський Н.М. Міжнародно-правові стандарти у сфері усиновлення як орієнтир для вдосконалення вітчизняного законодавства. *Право і суспільство*. 2011. №1. Частина 2. С. 275-279.
49. Матвієнко. Є.І. Порівняльний аналіз та особливості усиновлення громадянами України та іноземцями. С. 109-106. URL : <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/1419/1/17.pdf> (дата звернення: 08.10.2020).

50. Менджул М.В. Порядок усиновлення іноземцями дитини, яка є громадянином України: окремі проблеми. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. №1. С. 91-94
51. Мироненко В.П. Особливості усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами. *Нотаріат для вас*. 2012. № 5. С. 33–39.
52. Мироненко В. П., Пилипенко С. А. Сімейне право України: підручник для студ. ЗВО. Київ. Правова єдність, 2008. 477 с.
53. Олійник А.С. Узагальнення практики розгляду судами цивільних справ про усиновлення дітей, позбавлення батьківських прав, встановлення опіки та піклування над дітьми. *Судова апеляція*. 2009. №1. С. 136-158.
54. Погорецька Н.В. Міжнародне усиновлення: проблемні питання. Форум права. 2011. № 3. С. 612-617.
55. Розгон О. В. Надання згоди на усиновлення дитини. *Юридична наука*. Київ. 2008. № 12. С. 93–96.
56. Розгон О.В. Феномен міжнародного усиновлення. *Юридичний радник. Мала енциклопедія нотаріуса*. 2011. №2. С. 49-58
57. Розгон О. В. Актуальні питання міжнародного усиновлення у світлі міжнародного законодавства. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. *Серія "Право"*. 2010. № 945. С. 121–125.
58. Розгон О. В. Поняття сім'ї в національному й міжнародному аспектах. Проблеми законності. Харків. 2008. Вип. 99. С. 91–96.
59. Ромовська, З.В. Українське сімейне право. Радянський період. Westudents. Підручники для студентів. 2009. URL: <https://<http://westudents.com.ua/glavy/70846-radyanskiyperiod.html>> (дата звернення: 08.10.2020).
60. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Погляд у майбутнє. Право України. 2009. С.63-69.

61. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: науково-практ. коментар. Київ. 2003. С.520 .
62. Ромовська З. В. Українське сімейне право: підручник. Київ.: Правова єдність, 2009. С.500.
63. Румянцева-Козовник А.В. Правові аспекти усиновлення іноземцями дітей, які є громадянами України. *Наше право*. 2014. №6. С. 71-75.
64. Скоробогач О. В. Міжнародно-правові стандарти усиновлення іноземцями дітей, які є громадянами України. *Право і Безпека*. 2013. № 1. С. 201–205.
65. Слабковська А. І. Нормативно-правове забезпечення процесу усиновлення українських дітей-сиріт іноземцями. Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Сер. : *Педагогічні та історичні науки*. 2014. Вип. 122. С. 185–193.
66. Стоянова Т.А. Розгляд судами справ про усиновлення у світлі ратифікації Європейської конвенції про усиновлення дітей. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. № 66. С. 371-375.
67. Стоянова Т. А. Правове регулювання законодавчих вимог до особи, що може бути усиновлювачем. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 46. С. 394-400.
68. Тавлуй О.В. Інститут міжнародного усиновлення та основні характеристики незаконної посередницької діяльності при усиновленні. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 293-296.
69. Тацій В. Я. Незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння). Велика українська юридична енциклопедія. 2017. 594 с.
70. Усиченко К. Усиновлення або порядок дій при усиновленні дитини: Стаття від 20.08.2019: URL: https://protocol.ua/ua/usinovlennya_abo_poryadok_diy_pri_usinovleni_ditini/

71. Фединяк Г. С. Міжнародне приватне право : підручник / Г. С. Фединяк, Л. С. Фединяк. 4-те вид., переробл. і допов. Київ. Атіка. 2009. С.500 .
72. Фурса С. Я. Сімейний кодекс України: науково-практ. коментар / за заг. ред. С. Я. Фурси. Київ. КНТ, 2008.1248 с.
73. Чолан Т.А. Міжнародне законодавство з питань усиновлення дітей як невід'ємна частина національного законодавства України та російської федерації. *Наше право*. 2013. № 11. С. 98-103.
74. Яніцька А.І. Процесуальні особливості оформлення усиновлення громадянами України та іноземними громадянами. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. № 66. С. 389-394.
75. Ясевін В. Особливості процедури міждержавного усиновлення дитини усиновлювачами з числа громадян Угорщини. *Національна Асоціація Адвокатів України*. 2014.
URL: <https://unba.org.ua/publications/print/4448-osoblivosti-proceduri-mizhderzhavnogo-usinovlennya-ditini-usinovlyuvachami-z-chisla-gromadyan-ugorshini.html> (дата звернення: 08.10.2020).